SCIENCE CONNECTS PEOPLE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF

2026 / No. 1(1)

Contemporary Pedagogical and Philological Research

ARXEOLOGIK MEROSNI MUZEYLASHTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Bekpulatova Maxbuba Asadovna

Bosh mutaxassis

Annotatsiya. Mazkur maqolada arxeologik meros obyektlarini zamonaviy muzeylashtirishning nazariy, metodologik va amaliy jihatlari tadqiq etiladi. Arxeologik yodgorliklarni faqat saqlash obyekti sifatida emas, balki ilmiy tadqiqot, ta’lim, madaniy turizm va jamoatchilik bilan muloqot vositasi sifatida namoyish etish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ochiq osmon ostidagi muzeylar, muzey-qo‘riqxonalar, in situ ekspozitsiyalar, interaktiv ko‘rgazmalar, raqamli kataloglar, 3D modellashtirish, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR), raqamli hikoyalash (digital storytelling), audiogidlar hamda multisensor ekspozitsiyalarning imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. ICOMning 2022-yilda qabul qilingan muzey ta’rifi, ICOMOSning arxeologik merosni muhofaza qilish va boshqarish bo‘yicha tamoyillari hamda UNESCOning meros obyektlarini talqin qilish va boshqarish bo‘yicha yondashuvlari metodologik asos sifatida tahlil qilinadi. O‘zbekistonning Samarqand, Buxoro, Xiva va boshqa tarixiy-arxeologik hududlari misolida muzeylashtirish jarayonining istiqbollari aniqlanadi. Tadqiqot natijasida zamonaviy muzeylashtirish modeli konservatsiya, ilmiy tadqiqot, raqamlashtirish, interaktiv talqin, jamoatchilik ishtiroki va barqaror turizmni yagona tizimda uyg‘unlashtirishi zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: arxeologik meros, muzeylashtirish, muzey-qo‘riqxona, arxeologik yodgorlik, konservatsiya, restavratsiya, ekspozitsiya, raqamlashtirish, 3D modellashtirish, virtual reallik, kengaytirilgan reallik, interaktiv muzey, madaniy turizm, raqamli meros.

Аннотация. В статье рассматриваются современные методы музеефикации археологического наследия, а также их теоретические, методологические и практические аспекты. Особое внимание уделяется сохранению археологических

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

объектов in situ, созданию музеев под открытым небом и музеев-заповедников, применению цифровых технологий, 3D-моделирования, виртуальной и дополненной реальности, интерактивных экспозиций и цифрового сторителлинга. Анализируются международные принципы ICOM, ICOMOS и UNESCO в области сохранения, интерпретации и управления культурным наследием. На примере археологических и историко-культурных объектов Узбекистана определяются перспективы совершенствования процесса музеефикации. Обосновывается необходимость интеграции консервации, научных исследований, цифровизации, образовательных программ, участия местных сообществ и устойчивого туризма.

Ключевые слова: археологическое наследие, музеефикация, музей-заповедник, археологический памятник, консервация, реставрация, экспозиция, цифровизация, 3D-моделирование, виртуальная реальность, дополненная реальность, интерактивный музей, культурный туризм.

Abstract. This article examines modern methods of archaeological heritage musealization and their theoretical, methodological and practical aspects. Particular attention is paid to in situ preservation, open-air museums, archaeological reserves, digital technologies, 3D modelling, virtual and augmented reality, interactive exhibitions and digital storytelling. International principles developed by ICOM, ICOMOS and UNESCO concerning the conservation, interpretation and management of cultural heritage are analysed. The article also examines the prospects for improving archaeological musealization in Uzbekistan through examples from historical and archaeological sites. The study argues that an effective contemporary musealization model should integrate conservation, scientific research, digital technologies, public interpretation, community participation and sustainable tourism.

Keywords: archaeological heritage, musealization, archaeological reserve, archaeological site, conservation, restoration, exhibition, digitalization, 3D modelling, virtual reality, augmented reality, interactive museum, cultural tourism, digital heritage.

Kirish

Arxeologik meros insoniyatning qadimgi va o‘rta asrlardagi moddiy hamda ma’naviy faoliyatini o‘rganish imkonini beruvchi noyob tarixiy manbadir. Arxeologik yodgorliklar, qadimgi shahar xarobalari, mudofaa inshootlari, me’moriy qoldiqlar, qabristonlar, hunarmandchilik ustaxonalari, ibodatxonalar, turar joylar va moddiy madaniyat buyumlari jamiyatlarning tarixiy taraqqiyotini tiklashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq arxeologik qazishmalar natijasida aniqlangan obyektlarni kelajak avlod uchun saqlashning o‘zi yetarli emas. Ularni ilmiy jihatdan hujjatlashtirish, konservatsiya qilish, jamoatchilikka tushunarli shaklda talqin etish va ta’lim jarayoniga kiritish ham muhim vazifalardan hisoblanadi.

Shu nuqtayi nazardan **muzeylashtirish** tushunchasi zamonaviy madaniy meros boshqaruvida alohida ahamiyat kasb etmoqda.

An’anaviy yondashuvda muzey asosan tarixiy buyumlarni binoning ichida saqlash va namoyish etish bilan bog‘langan. Zamonaviy yondashuv esa muzeyning vazifalarini ancha kengaytirgan. ICOMning 2022-yilda qabul qilingan ta’rifiga ko‘ra, muzey moddiy va nomoddiy merosni tadqiq etadigan, to‘playdigan, saqlaydigan, talqin qiladigan va namoyish etadigan, jamiyatga xizmat qiladigan, ochiq, inklyuziv va barqaror institutdir [1].

Mazkur yondashuv arxeologik yodgorliklarni muzeylashtirishga ham bevosita taalluqlidir. Chunki arxeologik obyekt endilikda faqat “o‘tmishdan qolgan qoldiq” emas, balki ilmiy tadqiqot, ta’lim, madaniy xotira va jamoatchilik bilan muloqot vositasi sifatida qaralmoqda.

O‘zbekiston uchun ushbu masala alohida dolzarbdir. Mamlakat hududida qadimgi Baqtriya, So‘g‘d, Xorazm, Farg‘ona va boshqa tarixiy-madaniy hududlarga oid ko‘plab arxeologik yodgorliklar mavjud. UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonning Jahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan obyektlari orasida Buxoro tarixiy markazi, Ichan-Qal’a, Samarqand va boshqa madaniy meros obyektlari mavjud[2].

Samarqandning qadimgi Afrasiyob hududi, Buxoroning tarixiy shahar muhiti va Xivaning Ichan-Qal’asi kabi obyektlar arxeologik, me’moriy va tarixiy merosning bir-biriga bog‘langan murakkab tizimini tashkil etadi. UNESCO Samarqandni 2500 yildan ortiq tarixga ega, turli sivilizatsiyalar kesishgan madaniy chorraha sifatida tavsiflaydi.

Tadqiqotning maqsadi: Tadqiqotning asosiy maqsadi arxeologik meros obyektlarini muzeylashtirishning zamonaviy usullarini tizimlashtirish, ularning ilmiy, madaniy, ta’limiy va turistik imkoniyatlarini aniqlash hamda O‘zbekiston sharoitida qo‘llash istiqbollarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari: Belgilangan maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar qo‘yildi:

arxeologik merosni muzeylashtirish tushunchasining mazmunini aniqlash;

an’anaviy va zamonaviy muzeylashtirish usullarini qiyoslash;

arxeologik obyektlarni in situ saqlash imkoniyatlarini o‘rganish;

ochiq osmon ostidagi muzey va muzey-qo‘riqxonalarning ahamiyatini aniqlash;

raqamli texnologiyalarning muzeylashtirishdagi o‘rnini tahlil qilish;

3D modellashtirish, AR va VR texnologiyalarining imkoniyatlarini ko‘rsatish;

jamoatchilik ishtiroki va ta’limiy dasturlarning ahamiyatini aniqlash;

O‘zbekiston sharoitida arxeologik merosni muzeylashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili

Arxeologik merosni muzeylashtirish masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda asosan uch yo‘nalishda o‘rganiladi: merosni saqlash va boshqarish, interpretatsiya va muzey kommunikatsiyasi, raqamli texnologiyalar orqali merosni ommalashtirish.

Arxeologik merosni boshqarish bo‘yicha asosiy xalqaro hujjatlardan biri ICOMOS tomonidan 1990-yilda qabul qilingan **Arxeologik merosni muhofaza qilish va boshqarish xartiyasi** hisoblanadi. Xartiyada arxeologik merosni saqlash faqat arxeologik texnikalar bilan chegaralanmasligi, balki kengroq ilmiy va professional bilim hamda ko‘nikmalarni talab qilishi ta’kidlanadi[3].

Mazkur hujjat arxeologik merosni tadqiq etish, hujjatlashtirish, muhofaza qilish va kelajak avlodlarga yetkazishni yaxlit jarayon sifatida ko‘rishga asos beradi.

ICOMOSning keyingi hujjatlari, jumladan, 2017-yildagi jamoatchilikka ochiq arxeologik obyektlarni boshqarish bo‘yicha Salalah yo‘riqnomalari ham arxeologik obyektlarni jamoatchilikka namoyish etish va boshqarish masalasining xalqaro miqyosda rivojlanayotganini ko‘rsatadi. ICOMOS o‘zining doktrinal hujjatlari qatorida 1990-yilgi Arxeologik merosni muhofaza qilish va boshqarish xartiyasi hamda 2017-yilgi Salalah Guidelines hujjatlarini alohida ko‘rsatadi.

UNESCO yondashuvida esa meros obyektlarini interpretatsiya qilish oddiy ma’lumot berishdan kengroq tushuncha sifatida qaraladi. UNESCO World Heritage Centre interpretatsiyani nashrlar, elektron vositalar, ma’ruzalar, obyekt hududidagi va undan tashqaridagi ekspozitsiyalar, ta’limiy dasturlar, jamoatchilik faoliyati, tadqiqot va baholashni qamrab oluvchi faoliyat sifatida izohlaydi. Bunda kirish imkoniyati, kontekst, autentiklik, barqarorlik, inklyuzivlik va tadqiqot kabi tamoyillar muhim hisoblanadi.

Muzeylarning zamonaviy funksiyalari bo‘yicha UNESCO 2015-yilgi tavsiyalarida tadqiqot, kolleksiyalarni boshqarish va kommunikatsiya muzey faoliyatining asosiy yo‘nalishlari sifatida ko‘rsatiladi. Muzeylar kolleksiyalar va

yodgorliklar haqidagi bilimlarni turli kommunikatsiya vositalari orqali jamiyatga yetkazishi, jamoatchilik va mahalliy guruhlar bilan hamkorlik qilishi kerakligi qayd etiladi.

2010-yildagi Vazirlar Mahkamasining 68-son qarori bilan muzeylarni tashkil etish, Milliy muzey fondi, muzey mutaxassislarini tayyorlash va kolleksiyalardan foydalanish bilan bog‘liq qator nizomlar tasdiqlangan.

Bundan tashqari, O‘zbekistonda alohida muhofaza qilinadigan tarixiy-madaniy hududlarni muzey-qo‘riqxona va tarixiy manzilgoh shaklida tashkil etish imkoniyati qonunchilikda belgilangan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy muzeylashtirish konsepsiyasida uchta asosiy vazifa o‘zaro bog‘langan:

saqlash → talqin qilish → jamoatchilikka yetkazish.

Shu uchlikdan birining e’tibordan chetda qolishi muzeylashtirishning samaradorligini pasaytiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tarixiylik, tizimlilik, qiyosiylik va interdisciplinarlik tamoyillariga asoslanildi.

1. Tarixiy-qiyosiy metod: An’anaviy muzeylashtirish usullari zamonaviy raqamli va interaktiv usullar bilan qiyoslandi.

2. Tizimli yondashuv: Arxeologik yodgorlik alohida eksponat emas, balki **hudud + arxeologik qatlam + landshaft + tarixiy kontekst + jamoa + tashrif buyuruvchi** elementlaridan tashkil topgan yaxlit meros tizimi sifatida qaraldi.

3. Manbashunoslik metodi: Xalqaro tashkilotlarning normativ hujjatlari, muzeyshunoslikka oid tavsiyalar va O‘zbekiston Respublikasining tegishli normativ-huquqiy hujjatlari tahlil qilindi.

4. Interdisiplinar metod: Arxeologiya, muzeyshunoslik, restavratsiya, konservatsiya, tarix, turizm, pedagogika va raqamli texnologiyalar o‘rtasidagi aloqalar o‘rganildi.

5. Texnologik tahlil; 3D skanerlash, fotogrammetriya, virtual reallik, kengaytirilgan reallik, raqamli xaritalash, QR-kod va interaktiv displeylarning muzeylashtirishdagi imkoniyatlari baholandi.

6. Amaliy modellashtirish: O‘zbekistonning arxeologik va tarixiy-madaniy obyektlari uchun zamonaviy muzeylashtirishning konseptual modeli ishlab chiqildi.

Arxeologik merosni muzeylashtirish tushunchasi: “Muzeylashtirish” tushunchasi arxeologik yodgorlikni muzey yoki muzey-qo‘riqxona faoliyati doirasida saqlash, o‘rganish, talqin qilish va jamoatchilikka namoyish etishga tayyorlash jarayonini anglatadi.

Bunda asosiy maqsad yodgorlikni “muzey buyumi”ga aylantirish emas, balki uning **tarixiy, ilmiy, estetik va ijtimoiy qiymatini saqlagan holda jamoatchilikka tushunarli qilish**dir.

Zamonaviy muzey konsepsiyasi ham aynan shu yo‘nalishda rivojlanmoqda. ICOMning amaldagi ta’rifida muzeyning asosiy funksiyalari tadqiqot, yig‘ish, saqlash, interpretatsiya va namoyish etish bilan bir qatorda ochiqlik, inklyuzivlik, barqarorlik va jamoatchilik ishtirokini ham qamrab oladi[4].

Shuning uchun arxeologik merosni muzeylashtirishni quyidagi tizim sifatida ifodalash mumkin:

ilmiy tadqiqot → hujjatlashtirish → konservatsiya → interpretatsiya → ekspozitsiya → ta’lim → jamoatchilik ishtiroki → monitoring.

Arxeologik merosni muzeylashtirishning zamonaviy usullari

Zamonaviy arxeologik muzeylashtirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri obyektni qazib olingan joyining o‘zida, ya’ni **in situ** saqlash va namoyish etishdir.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Masalan, qadimgi bino poydevori, ko‘cha, mozaika, devor qoldig‘i yoki ishlab chiqarish inshootini boshqa joyga ko‘chirish o‘rniga uning original joyida konservatsiya qilinishi tarixiy kontekstni saqlashga imkon beradi.

Bunday usulning afzalligi shundaki, tashrif buyuruvchi nafaqat buyumni, balki uning **asl tarixiy makonini** ko‘radi.

Biroq in situ muzeylashtirishda iqlim, namlik, eroziya, tashrif buyuruvchilar oqimi va biologik ta’sir kabi omillarni nazorat qilish talab etiladi.

Ochiq osmon ostidagi muzeylar: Arxeologik obyektlarni ochiq osmon ostida namoyish etish ham samarali usullardan biridir.

Bunday muzeylarda qadimgi turar joylar, mudofaa devorlari, hunarmandchilik ustaxonalari, ko‘chalar va boshqa obyektlar o‘z tabiiy muhitida namoyish qilinadi.

Ochiq osmon ostidagi muzeylar tashrif buyuruvchiga qadimgi jamiyat hayotini makoniy jihatdan tasavvur qilish imkonini beradi.

Bunday muzeylarda quyidagi vositalardan foydalanish mumkin:

rekonstruksiya qilingan binolar;

arxeologik eksperimentlar;

hunarmandchilik namoyishlari;

tarixiy kiyimlar;

qadimgi texnologiyalarni ko‘rsatish;

interaktiv ta’lim dasturlari;

bolalar uchun arxeologik laboratoriyalar.

Muzey-qo‘riqxonalar: Muzey-qo‘riqxona arxeologik va tarixiy obyektlarni alohida binoda emas, balki **keng tarixiy-madaniy hudud doirasida** saqlash va namoyish etishga asoslanadi.

O‘zbekiston qonunchiligida tarixiy-madaniy hududlarni, jumladan, muzey-qo‘riqxonalar va tarixiy manzilgohlar shaklida tashkil etish imkoniyati belgilangan [5].

Bunday model ayniqsa qadimgi shaharlar uchun qulaydir.

Raqamli muzeylashtirish: Raqamlashtirish arxeologik merosni saqlash va ommalashtirishning eng istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir.

Arxeologik obyektning:

yuqori aniqlikdagi fotosuratlari;

3D modeli;

geolokatsiyasi;

arxeologik qatlamlari;

topilmalar katalogi;

ilmiy tavsifi;

restavratsiya tarixi yagona raqamli platformaga birlashtirilishi mumkin.

Bunday tizim nafaqat tashrif buyuruvchilar, balki tadqiqotchilar uchun ham katta ahamiyatga ega.

3D modellashtirish: 3D modellashtirish orqali arxeologik obyektning raqamli nusxasi yaratiladi.

Bu texnologiya ikki muhim vazifani bajaradi.

Birinchidan, obyektning raqamli hujjati yaratiladi.

Ikkinchidan, uning tarixiy ko‘rinishini ilmiy gipoteza asosida rekonstruksiya qilish imkonini beradi.

Masalan, bugungi kunda faqat poydevori saqlanib qolgan qadimgi binoning taxminiy ko‘rinishi 3D model orqali namoyish etilishi mumkin.

Biroq bunday rekonstruksiyada **ilmiy fakt bilan gipotezani aniq ajratish** juda muhim. Tashrif buyuruvchiga “aniq tiklangan ko‘rinish” bilan “ilmiy rekonstruksiya” o‘rtasidagi farq tushuntirilishi kerak.

Virtual reallik — VR: VR texnologiyasi tashrif buyuruvchini tarixiy makonga virtual ravishda “olib kirish” imkonini beradi.

Masalan, qadimgi shaharning bugungi kungacha saqlanmagan qismlarini virtual muhitda ko‘rsatish mumkin.

VR ayniqsa, qadimgi shaharlar, yo‘qolgan me’moriy inshootlar, tarixiy jang maydonlari, qadimgi hunarmandchilik, diniy va marosimiy obyektlar uchun samarali bo‘lishi mumkin.

Kengaytirilgan reallik — AR: AR texnologiyasi real arxeologik obyekt ustiga raqamli ma’lumotlarni qo‘shadi.

Masalan, tashrif buyuruvchi telefon yoki maxsus qurilmani qadimgi devorga yo‘naltirganda, ekranda uning dastlabki ko‘rinishi, qurilish bosqichlari yoki tarixiy izohi paydo bo‘lishi mumkin.

Bu usul obyektni ko‘rish va u haqidagi ma’lumotni bir vaqtda olish imkonini beradi.

QR-kod va raqamli audiogid: Nisbatan arzon va qulay texnologiyalardan biri QR-kod tizimidir.

Har bir obyekt yoniga QR-kod o‘rnatilib, u orqali:

tarixiy ma’lumot, arxeologik tavsif, fotosuratlar, xarita, video, 3D model, audiogid, ilmiy adabiyotlar taqdim etilishi mumkin.

Bu usul ayniqsa katta hududni egallagan muzey-qo‘riqxonalar uchun samaralidir.

Interaktiv ekspozitsiyalar: Zamonaviy muzey tashrif buyuruvchini passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylantirishga intiladi.

Masalan, tashrif buyuruvchi:

qadimgi sopol idishning raqamli modelini aylantirishi;

arxeologik qatlamlarni interaktiv ekranda o‘rganishi;

qadimgi shahar xaritasini tiklashi;

arxeolog rolida topilmalarni tasniflashi;

qadimgi hunarmandchilik jarayonini virtual tarzda bajarishi mumkin.

Bunday usullar ayniqsa maktab o‘quvchilari va yoshlar uchun samarali.

UNESCO ham muzeylarning kommunikatsiya faoliyatida jamoatchilik bilan faol hamkorlik qilish, ta’lim va raqamli vositalardan foydalanishni muhim yo‘nalish sifatida ko‘rsatadi[6].

Raqamli hikoya — digital storytelling: Arxeologik buyumning o‘zi tashrif buyuruvchiga doimo to‘liq ma’lumot bera olmaydi.

Masalan, oddiy sopol idish:

“Bu miloddan avvalgi davrga oid sopol buyum” degan yozuv bilan cheklansa, uning tarixiy mazmuni yetarlicha ochilmaydi.

Digital storytelling orqali esa quyidagi savollarga javob berish mumkin:

Bu buyumni kim yasagan?

U nima uchun ishlatilgan?

Qaysi hududdan topilgan?

Uni kim ishlatgan?

O‘sha davrdagi odamlarning turmushi qanday bo‘lgan?

Buyum qaysi tarixiy jarayon haqida ma’lumot beradi?

Natijada bitta arxeologik topilma kengroq tarixiy hikoyaning bir qismiga aylanadi.

1. Arxeologik obyektning raqamli pasportini yaratish: Har bir yodgorlik uchun, geografik koordinatalar, tarixiy davri, arxeologik tavsifi, qazishma ma’lumotlari, fotosuratlar, 3D model, konservatsiya tarixi, ilmiy bibliografiya

yagona ma’lumotlar bazasiga kiritilishi lozim.

2. Ochiq osmon ostidagi ekspozitsiyalarni kengaytirish

Qadimgi shahar qoldiqlarini bevosita arxeologik hududning o‘zida namoyish qilish tarixiy kontekstni saqlashga yordam beradi.

3. 3D raqamli rekonstruksiya markazlarini yaratish: Tashrif buyuruvchi qadimgi obyektning:

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

“qazilma holati → ilmiy rekonstruksiya → zamonaviy holati”

bosqichlarini bir ekranda ko‘rishi mumkin.

4. AR navigatsiya tizimini joriy etish

Smartfon orqali yodgorlik bo‘ylab harakatlanish vaqtida tarixiy obyektlar haqida ma’lumot olish imkoniyati yaratilishi mumkin.

5. Mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish

Mahalliy hunarmandchilik, gastronomiya, og‘zaki tarix va an’anaviy bilimlarni arxeologik meros interpretatsiyasi bilan bog‘lash mumkin.

Natijalar

Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalar olindi:

1. Arxeologik merosni muzeylashtirish faqat eksponatlarni namoyish qilishdan iborat emas. U tadqiqot, konservatsiya, interpretatsiya, ta’lim va jamoatchilik bilan muloqotni o‘z ichiga olgan kompleks jarayondir.

2. In situ muzeylashtirish tarixiy kontekstni saqlashning samarali usullaridan biridir.

3. Ochiq osmon ostidagi muzeylar qadimgi makon va landshaftni birgalikda namoyish qilish imkonini beradi.

4. Muzey-qo‘riqxonalar katta arxeologik va tarixiy hududlarni yaxlit holda boshqarish uchun qulay model hisoblanadi.

5. 3D modellashtirish arxeologik obyektlarni raqamli hujjatlashtirish va ilmiy rekonstruksiya qilish uchun katta imkoniyat yaratadi.

6. AR va VR texnologiyalari tashrif buyuruvchining tarixiy obyektni tushunish darajasini oshirishi mumkin, biroq ular ilmiy mazmunga bo‘ysundirilishi kerak.

7. QR-kod, audiogid va raqamli xaritalar nisbatan kam xarajat bilan muzey kommunikatsiyasini rivojlantirish imkonini beradi.

8. Digital storytelling arxeologik buyumlarni alohida predmet sifatida emas, tarixiy voqea va inson hayoti bilan bog‘liq manba sifatida talqin qilishga yordam beradi.

9. Jamoatchilik ishtiroki zamonaviy muzeylashtirishning muhim shartidir.

10. Konservatsiya va turizm o‘rtasidagi muvozanat har qanday arxeologik muzeylashtirish loyihasining asosiy mezonlaridan biri bo‘lishi lozim.

11. O‘zbekistonning tarixiy va arxeologik obyektlari uchun **raqamli pasport + in situ konservatsiya + interaktiv interpretatsiya + jamoatchilik ishtiroki** modelini qo‘llash istiqbolli hisoblanadi.

Xulosa

Arxeologik merosni muzeylashtirish bugungi kunda madaniy merosni saqlashning eng muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Uning asosiy vazifasi arxeologik obyektni shunchaki saqlab qolish emas, balki uning tarixiy mazmunini ilmiy asosda ochib berish, jamiyat uchun tushunarli qilish va kelajak avlodlarga yetkazishdan iborat.

Zamonaviy muzeylashtirish an’anaviy ekspozitsiya modelidan ancha keng tushunchadir. Unda **in situ konservatsiya, ochiq osmon ostidagi muzeylar, muzey-qo‘riqxonalar, raqamli kataloglar, 3D modellashtirish, AR/VR, interaktiv ekspozitsiyalar, audiogidlar va digital storytelling** kabi vositalar o‘zaro uyg‘unlashadi.

ICOMning zamonaviy muzey ta’rifi ham muzeyni tadqiqot, konservatsiya, interpretatsiya va namoyish bilan bir qatorda inklyuzivlik, barqarorlik va jamoatchilik ishtirokiga asoslangan institut sifatida belgilaydi[7].

Arxeologik merosni talqin qilishda esa UNESCO va ICOMOS tamoyillari ayniqsa muhim. Ular tarixiy kontekstni saqlash, autentiklikka hurmat, barqarorlik, ilmiy tadqiqot va jamoatchilik uchun tushunarli kommunikatsiyani uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi[8].

O‘zbekiston sharoitida mazkur yo‘nalish yanada katta imkoniyatlarga ega. Mamlakat hududidagi qadimgi shaharlar va arxeologik yodgorliklar nafaqat ilmiy

tadqiqot, balki zamonaviy muzeylashtirish va madaniy turizmning muhim resursiga aylanishi mumkin.

Shu bois kelajakdagi loyihalarda “obyektni saqlash” va “obyektni namoyish etish” vazifalarini bir-biridan ajratmasdan, ularni yagona **ilmiy-konservatsion-kommunikativ tizim** sifatida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Eng samarali modelni quyidagicha ifodalash mumkin:

arxeologik tadqiqot → hujjatlashtirish → konservatsiya → raqamlashtirish → ilmiy talqin → interaktiv ekspozitsiya → ta’lim → jamoatchilik ishtiroki → monitoring.

Ana shunday kompleks yondashuv arxeologik merosni nafaqat bugungi avlod uchun saqlash, balki uni kelajak avlodlar uchun ham ilmiy, ma’rifiy va madaniy resurs sifatida asrab qolish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining **“Muzeylar to‘g‘risida”gi Qonuni**. O‘RQ-177-son, 2008-yil 12-sentabr. — Toshkent: Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining **2010-yil 12-apreldagi 68-son qarori**. “O‘zbekiston Respublikasining «Muzeylar to‘g‘risida»gi Qonunini ro‘yobga chiqarish uchun zarur bo‘lgan normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash haqida”. — Toshkent, 2010.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining **2019-yil 30-martdagi 265-son qarori**. “Moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishga oid ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”. — Toshkent, 2019.

4. ICOM. **Museum Definition**. — Paris: International Council of Museums, 2022.

5. ICOM. **ICOM Approves a New Museum Definition**. — Paris, 2022.

6. UNESCO. **Recommendation concerning the protection and promotion of museums and collections, their diversity and their role in society**. — Paris: UNESCO, 2015.

7. UNESCO. **Interpretation/communication of World Heritage properties: Questions and Answers**. — Paris: UNESCO World Heritage Centre.

8. UNESCO. **Managing World Heritage**. Revised edition. — Paris: UNESCO, 2026.